

L'Epistolari Joan Coromines o el joc de les paradoxes

JOSEP FERRER I COSTA

No deixa de ser paradoxal que l'existència del que pot arribar a ser un dels epistolari catalans més important del segle xx –tant per volum com per contingut– es degui a una tragèdia nacional, com va ser la Guerra Civil (1936-1939) i el posterior exili al qual es van veure abocats milers de catalans i catalanes, entre els quals una bona part de la nostra intel·lectualitat. Ens referim a l'Epistolari Joan Coromines (EJC), que edita la Fundació Pere Coromines, presidida per Max Cahner.

AHORES D'ARA ES PORTEN PUBLICATS set volums d'aquesta interessant correspondència: els que recullen les cartes creuades amb Pompeu Fabra, Francesc de B. Moll, Josep Pla, Joan Fuster, els exiliats Hipòlit Nadal i Mallol i Avel·lí Artís i Balaguer, pare de Tísner, i Joan Sales. Properament Josep M. de Casacuberta i el pare del nostre filòleg, don Pere Coromines, s'afegiran a una nòmina epistolar que pot arribar a ocupar vint-i-cinc volums.

No deixa de ser paradoxal, també, que l'apropament a «certa» realitat pública catalana, la que es desenvolupa en les dècades centrals del segle xx, és a dir, la que correspon als tristíssims anys de la dictadura franquista, s'hagi de fer a través de la correspondència privada per raons òbvies de censura, que impedia que cap altra realitat que no fos l'oficial aparegués en els diaris i revistes de l'època.

I també no deixa de ser paradoxal que en el segle xx, que és el segle de la comunicació per antonomàsia –l'era del veïnatge universal mac-luhanià–, hàgim assistit a la desaparició d'un gènere literari nascut d'una

Joan Coromines amb el seu editor i col·laborador Max Cahner (1992)

necessitat espontània de comunicació interpersonal, del qual epistolari com el de Joan Coromines són els darrers exemplars.

Però al marge d'aquestes paradoxes estructurals, l'epistolari Joan Coromines també ens permet aproparnos d'una manera privilegiada a una sèrie de paradoxes personals, que reflecteixen molt bé les contradiccions d'una època i un país condicionat completament per la dictadura franquista.

NO DEIXA DE SER PARADOXAL QUE EN EL SEGLE XX HÀGIM ASSISTIT A LA DESAPARICIÓ D'UN GÈNERE LITERARI NASCUT D'UNA NECESSITAT ESPONTÀNIA DE COMUNICACIÓ INTERPERSONAL, DEL QUAL EPISTOLARIS COM EL DE JOAN COROMINES SÓN ELS DARRERS EXEMPLARS

Joan Coromines, que es va haver d'exiliar a l'Argentina i finalment a la prestigiosa University of Chicago, reflecteix molt bé l'esperit fabrià encunyat en la màxima de «no abandonar mai la tasca ni l'esperança» per tal de refer, en la mesura de les seves possibilitats, un país silencià, abocat a una dura política de genocidi cultural i lingüístic inèdita en l'Europa occidental de després de la Segona Guerra Mundial. Coromines, deieble per antonomàsia de Pompeu Fabra, va haver de reclamar a Carles Riba, aleshores president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, el lloc que li corresponia en els rengles d'aquesta prestigiosa institució del nostre país, esdevinguda una de les dar-

JOAN COROMINES REFLECTEIX MOLT BÉ L'ESPERIT FABRIÀ ENCUNYAT EN LA MÀXIMA DE «NO ABANDONAR MAI LA TASCA NI L'ESPERANÇA» PER TAL DE REFER, EN LA MESURA DE LES SEVES POSSIBILITATS, UN PAÍS SILENCIAT

reses trinxeres culturals de la Catalunya d'aleshores, tot i la seva activitat catacumbal. Coromines hi va ingressar l'any 1950, precisament ocupant la butaca –el *fau-teuil*, que deia Riba– que havia deixat lliure Fabra amb la seva mort. Els intents de Coromines de revitalitzar la institució, on se sentia cridat a jugar un paper dirigent, van topar contínuament amb la dura realitat. Tot i així, Coromines no hi va escatimar mai esforços ni polèmiques, com l'enrabiada monumental que va agafar per la manera com es va portar a terme la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* de l'any 1954 o l'aposta per la incorporació de nous membres –E. de B. Moll i M. Sanchis Guarner–, que donessin un to més liberal a una Secció dominada pels postulats excessivament restrictius de R. Aramon, secretari general de la Secció.

EL RETORN DEFINITIU NO ES FÉU REALITAT FINS A LA SEVA JUBILACIÓ

D'altra banda, també és una constant la recança que li provocava la dedicació a la filologia castellana en detriment de la llengua catalana a què el va abocar l'exili americà, plasmat en la preparació i redacció del primer diccionari etimològic castellà redactat sobre paràmetres científics. Ens referim al *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* (1954-1957, 4 vols.), que li va donar fama i prestigi internacionals, però que no li va permetre fer realitat el somni de tornar a Catalunya a exercir la docència a la Universitat de Barcelona. De fet, el retorn definitiu no es féu realitat fins a la seva jubilació, tot i el semestre que des de mitjan dècada dels cinquanta passava a casa nostra fent enquestes per tots els territoris dels Països Catalans, recollint dades i més dades, que ompliren les monumentals calaixeres, però que diferien perillosament la redacció del *Diccionario etimológico i complementari de la llengua catalana*, que emprengué definitivament l'any 1980, i de l'*Onomasticon Cataloniae*, obra abordada al final de la seva vida, tot i haver estat dissenyada durant la seva joventut.

En definitiva, l'Epistolari Joan Coromines ens permet apropar-nos des de la visió lúcida, des del caràcter geniüt, des de la prosa modèlica del filòleg català i europeu més important de la segona meitat del segle xx al joc de paradoxes al qual sembla tan habituat el nostre país. ■

JOSEP FERRER I COSTA
és filòleg i curador dels epistolaris de Joan Coromines